

РАЗДЕЛ 6

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Белова Т. М.
м. Харків, Україна

ГУМАНІТАРНІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ ЗАСОБАМИ ВИКЛАДАННЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*Розум дитини – не посудина,
яку треба заповнити,
а смолоскип, що треба запалити
(Плутарх)*

Прагнення сучасної освіти до гуманізації передбачає формування цілісного знання про світ взагалі та вміння співвідносити його з духовним світом особистості. Отож, перед викладачем стоїть завдання не просто дати студенту певну кількість знань, а навчити мислити, висловлювати власні думки і відстоювати їх, за допомогою наук осягнути світ і насамперед себе. У цьому розумінні, на мою думку, особливого значення набуває література, адже це один із небагатьох загальноосвітніх предметів, де вивчається мистецтво, виховуються естетичні смаки, формується світогляд. Заняття з світової літератури мають великий виховний потенціал. Завданням курсу «Світова література» є вивчення кращих творів світового мистецтва, розвиток художнього смаку та навичок самостійного спілкування з творами світової культури, вміння свідомо сприймати закладені в мистецтві слова духовні цінності й відстоювати їх у житті. Світова література відкриває студентам дивосвіт духовних надбань людства. Саме цей курс дає можливість прилучити студентів до фундаментальних цінностей слов'янського та західного світу. Вершинні досягнення світової літератури розкривають перед студентами абсолютні моральні цінності, що стали вічними, загальнолюдськими – добро, справедливість, милосердя, розум, честь і гідність, – змальовують у негативному плані і їх антиподи, щоб виробити в людини імунітет до них. Тепер популярною стала теза: література – не підручник життя. Так, література, літературні образи, літературні події – не взірєць для наслідування (художні ситуації, хоча й відтворюють певною мірою світ і життя людини в ньому, та все ж дуже відрізняються від реальних життєвих умов). Але література має такий великий гуманістичний потенціал, що може допомогти у формуванні юної людини, у її самовизначенні, в усвідомленні нею моральних ідеалів і виборі життєвої позиції. Викладач – словесник, можливо, єдиний з усіх предметників, має справу з вихованням душі студента за допомогою прекрасного мистецтва, вселяючи в неї добро, прагнення краси й гармонії.

Сьогодні націлює освіту на формування ініціативної і самостійної особистості, наділеної творчою уявою, ініціативним мисленням. Справжній педагог сьогодні не стільки той, хто навчає, скільки той, хто спрямовує процес навчання дитини. Тобто у навчанні потрібно йти не від знань до студента, а від студента, його можливостей до навчального предмета. Студент повинен бути не пасивним об'єктом, а суб'єктом навчан-

ня, головною діючою фігурою всього навчально-виховного процесу. Це і є головною тезою методики особистісно-орієнтованого навчання. Завдання викладача-словесника – допомогти студенту одержати безпосередню насолоду від художнього слова, досягнути моральні цінності твору. Головне для мене – не залишати студента байдужим, будити його думки, почуття, намагатися створювати на занятті такі умови, коли кожен захоче висловитись, а ще краще – коли заблищать очі від захоплення думками і вчинками героїв чи власними думками. Я переконана, що викладач повинен не моралізувати, не нав'язувати свою думку, а дати змогу студентам мислити, робити власні висновки, висловлювати думки, аргументуючи їх на основі тексту. Це можливо лише за умови, коли студент знає, що його ніхто не переб'є, його відповідь вислухають, навіть якщо вона помилкова. На мою думку, якщо у навчанні застосовуються різні технології і форми проведення занять, то студенти, навіть ті, які не є великими шанувальниками літератури, знайдуть для себе те, що їх приваблює найбільше.

Під час підготовки до занять шукаю такі форми його проведення, які б активізували емоційні та інтелектуальні можливості студента, підключали його до процесу пізнання. Прагну, щоб кожен студент відчув свою власну причетність до всього, що відбувається на занятті. Тільки так отримані на занятті знання набувають для студента особистісного смислу і цінності. Шляхи реалізації методики особистісно-орієнтованого навчання можуть бути різноманітними. Активізувати внутрішні ресурси студентів можна як під час проведення традиційних репродуктивних або продуктивних типів роботи, так і запроваджуючи найновіші технології навчання. Найголовніше, щоб вибір засобів навчальної діяльності здійснювався з урахуванням особистості студента, сприяв його самореалізації. Для досягнення поставленої мети кожен викладач на свій розсуд обирає методи і прийоми. У моїй методичній скарбничці багато різноманітних засобів. Хочу зупинитися на деяких з них.

Перш за все назву ті, які сприяють розвитку творчої самостійності студентів. Самостійну роботу студентів поділяю на індивідуальну та колективну. Серед індивідуальних завдань назву такі: підготувати виразне читання твору або окремих уривків із нього, підготувати цікаві повідомлення про життя та творчість письменника, розповіді про історію створення того чи іншого твору, що буде вивчатися тощо. Таке залучення студентів до підготовки та проведення занять дає їм можливість відчути себе співтворцями, а навчальний матеріал не залишає їх байдужими. Враховуючи можливості кожного студента, даю конкретне випереджувальне завдання. Студенти готують повідомлення історичного, географічного, літературознавчого характеру, що сприяє розвитку міжпредметних зв'язків. Так на занятті за темою «Реалізм як художня система» студент-історик повідомляє про історичні умови виникнення реалізму; студент – літературознавець розповідає про художні принципи реалізму в літературі, а мистецтвознавці підбирають приклади творів живопису, скульптури та архітектури цієї доби. Залучити студентів до співпраці можна й за допомогою інших форм: написати лист до письменника або подяку за твір, захист рефератів, виступ на захист або похвальне слово тощо. Серед колективних видів самостійної роботи використовую як репродуктивно-творчі так і продуктивні. Так, наприклад, даю завдання студентам скласти план пошуків П'єра Безухова та Андрія Болконського, а потім пропоную переказати цю історію від першої особи. Таким чином відбувається творче переосмислення тексту, студенти фантазують і від цього отримують справжнє задоволення.

Під час вивчення літератури я намагаюсь всебічно розвивати студентів, прагну, щоб пізнавальний, розумовий і творчий процеси відбувалися у тісному поєднанні. Готуючи студентів до творчої роботи, послідовно переходжу від репродуктивних до ана-

літичних форм діяльності й створення умов, коли молода людина зможе висловити власний погляд на задану тему, а не списаний з підручника. Творчі завдання отримують студенти при вивченні тем: дослідити проблему «Образ скупого у світовій літературі», співставити п'єсу Б.Шоу «Пігмаліон» з переглянутим фільмом або виставою тощо. Одним із напрямків моєї роботи є проблемне навчання, яке дає змогу перетворити студента з об'єкта навчання в активного учасника його. Завдяки проблемним питанням і завданням викладач одержує від студентів велику кількість зворотної інформації умотивованого характеру, що є суттєвою ознакою сучасного заняття. Вдало створені на занятті проблемні ситуації, вміло сформульовані запитання і завдання пошукового характеру відіграють велику роль в активізації розумової діяльності студентів. Адже мислення починається з проблеми або запитання, із здивування, суперечності. В.О.Сухомлинський радить «учити так, щоб знання добувалися за допомогою наявних уже знань». Саме це і передбачає особистісно-орієнтоване навчання. «Створюючи проблемну ситуацію, викладач збуджує найважливішу рушійну силу розумової активності – перехід від досягнутого рівня знань і розумового розвитку до нової сходинки, на яку треба піднятися в процесі оволодіння новими знаннями», – писав В.О.Сухомлинський. Проблемне питання стимулює студентів на пошуки невідомого, мобілізує до дії, збуджує емоції, викликані бажанням подолати труднощі. Щоб проблемне питання створило проблемну ситуацію, його необхідно розвинути, виявити різні шляхи його рішення, зіставити різні варіанти відповідей. Щоб літературний аналіз твору мав опору на художній текст, поєдную питання проблемного характеру і питання, метою яких є відтворення і обдумування матеріалу. Так, наприклад, вивчаючи новелу Ф.Кафки «Перевтілення», першокурсники повинні вирішити проблему: чому стало можливим перетворення Грегора Замзи на комаху? Але для цього їм потрібно знайти відповіді на ряд питань, що вимагають знання тексту:

1. Яким було життя Грегора до перетворення? 2. Яким він був сином, братом, службовцем? 3. Розкажіть про сім'ю Грегора, яке життя вони вели, як ставилися до нього? 4. Яким Грегор став тепер? Намалюйте його словесний портрет. 5. Як ставляться до Грегора-жука рідні? Чи змінилося їх відношення до нього? Та інші.

Формулюючи проблемні завдання, важливо звернути увагу на те, щоб вони були зрозумілі для студентів, відповідали їхнім віковим особливостям, викликали зацікавленість, можливість виходу на інші, важливіші питання, що охоплюють більший обсяг літературного матеріалу.

Ще одним видом роботи, який спонукає до творчості, розкриває внутрішній світ вихованців, їх світобачення, вважаю малювання ілюстрацій до творів. Адже кожен, працюючи над малюнком, відтворює своє власне уявлення про героя, епізод, поезію. Так при знайомстві зі східною поезією пропоную студентам за бажанням проілюструвати один із віршів. При цьому студенти створюють малюнок саме у східному стилі, використовуючи характерні символічні рослини, квіти, предмети. Це розвиває естетичні смаки підлітків і свідчить про те, що вони отримали певні уявлення про мистецтво східних народів. На мою думку, успіх роботи викладача у великій мірі залежить від його вміння вчасно помітити індивідуальні здібності і схильності студентів, щоб використати їх якнайповніше у процесі навчання.

Багато із старшокласників добре володіє комп'ютерною технікою, виявляють особливий інтерес до інформатики. Тому пропоную їм як один із видів залікової творчої роботи створення презентації на одну із запропонованих тем. Так з'явилися роботи за творчістю Анни Ахматової, Бориса Пастернака, Сергія Єсеніна, Володимира Висоцького, Михайла Булгакова, про каліграфи Гійома Аполлінера тощо. Автори презентацій захищали свої проекти. Першокурсники виявили особливий інтерес до «срібного століття»

російської поезії. На уроках звучали вірші, покладені на музику, у супроводі гітари. А як підсумок - відбувся вечір поезії, де студенти декламували свої улюблені вірші.

Серед методів, що спонукають до логічного самостійного і творчого мислення, використовую ще один – ігрові моменти на занятті. Вони розвивають увагу, пам'ять, уяву, формують естетичні смаки, стимулюють активність, ініціативу, допитливість першокурсників. Кросворди, криптограми, пізнавальні ігри, літературні вікторини та конкурси, рольові ігри зацікавлюють студентів, спонукають до активного, уважного читання, привчають звертатись до словників, додаткової літератури. Такі види перевірки отриманих знань дають змогу кожному студенту самореалізуватись, виявити свій інтелектуальний потенціал. Сучасний процес освіти та виховання вимагає переорієнтації з пасивних форм навчання на активну творчу працю як студентів, так і викладача, використання інтерактивних технологій. Вони спрямовані на розвиток в студентів самостійного творчого мислення та здібності розв'язувати різні життєві задачі. Потрібно поступово використовувати ці технології. Серед різноманітних завдань і вправ намагаюся використовувати ті, які найбільше відповідають рівню підготовки студентів. Із відомих інтерактивних вправ найчастіше використовую роботу в парах, метод «Прес», «Мікрофон», «Мозковий штурм», які вчать студентів концентрувати свою увагу на певній проблемі, а також чітко і логічно висловлювати свою думку. Проводжу також і дискусії. Вони потребують підготовки та певного рівня інтелектуальної сформованості студентів. Так першокурсники дискутували на тему «Чи варто вивчати песимістичну новелу Ф.Кафки «Перевтілення»?» Пізнаючи великий і складний світ навколо себе, юнак прагне самоствердитися в ньому, проявити себе як особистість. Один із найбільш доступних і привабливих шляхів для цього – творчість. В.О.Сухомлинський писав: «Учити поетичній творчості потрібно не для того, щоб виростити юних поетів, а щоб облагородити кожне юне серце». А це значить відкрити його назустріч добру і справедливості, співчуттю і співпереживанню. Духовне багатство не дається людині від природи. Воно здобувається постійною і напруженою працею, великими зусиллями розуму і серця. Тому у своїй роботі я практикую різноманітні завдання, які розвивають творчі можливості студентів.

Названі та інші методи і прийоми навчання покликані допомогти викладачу у досягненні поставленої мети – виховання творчої, мислячої особистості з активною життєвою позицією, яка вміє висловлювати і відстоювати свої думки. Адже ще Аристотель говорив: «Розум полягає не тільки в знаннях, але й у вмінні використовувати їх на практиці».

*Більдер Н. Т.
м. Харків, Україна*

СПІЛЬНА ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми та її актуальність. ХХІ століття кваліфікують по-різному: «століття швидкостей», «століття інтеграції», «століття інформації». З не меншою справедливістю його можна кваліфікувати як «століття освіти». Освіту в цьому випадку варто тлумачити об'ємно – як багатомірний ресурс, що породжує стратегічний порядок цивільної, моральної, пізнавальної спрямованості. Оцінюючи ситуацію нинішнього положення української держави в системі вищої освіти світового рівня, досить складно не помітити факт деякого відставання від розвинених країн у швидкості процесу інтеграції